Dr. habil. Vókó György

Az elítéltek elektronikus felügyeletével kapcsolatos véleményekről

Ha az egyes országok büntetőpolitikáját elemezzük, könnyen megállapítható, hogy nem mindig hasonlítanak egymásra a választási lehetőségeikben; holott a bebörtönzés csökkentésére a legtöbb helyen törekszenek. Az ellentétes vélemények bemutatásához célszerű ebben a kérdésben a két szélső oldalon álló országot kiválasztani, egy olyan országot, ahol az elítéltek elektronikus felügyeletét – mint a zsúfoltság mérséklésének egyik módját – elfogadták, valamint egy olyan országot, ahol nem.

Közép-Európában, Németországban nagy óvatosságot, megfontoltságot érzékelni a kérdésben, gazdasági megokolásból is. Belgium és Kanada képviseli a két szélső álláspontot, az elmélkedés során az ő tapasztalataikhoz, elgondolásaikhoz csoportosítom az érveket. Az elmúlt évben mindkét országból megkerestek, a Magyar Tudományos Akadémia székházában volt szerencsém tudományos tanácskozást folytatni vendégeinkkel, melynek során eszmét cseréltünk a büntetőjogi, büntetés-végrehajtási jogi kérdésről is.

I.

Belgium nemcsak azt fogadta el, hogy az elítéltek elektronikus felügyeletét kipróbálja (1988-ban)[1], hanem azt is, hogy 2000-től megszabja ennek a struktúráját, a programját, céljait és terjedelmét[2]. De Clerk miniszter „Büntetéspolitika és büntetés-végrehajtás" című iránymutató jegyzetében még csak az óhaját fogalmazta meg annak, hogy diverzifikálni [kiterjeszteni] kell a büntetőszankciókat, és ennek keretében be kell vezetni az elektronikus felügyeletet. Az, ami addig csak kísérlet volt, a Belga Minisztertanács 2000. június 20-i határozatával már intézményesült. A büntetés-végrehajtási (a továbbiakban: bv.) intézetek országos igazgatóságán belül létrehozták az „Elektronikus felügyelet nemzeti központjá"-t, és 2000 őszén 16 személyt alkalmaztak itt. Továbbá a

1 E tekintetben lásd: E. STASSART: Expérience de surveillance électronique en Belgique. [Az elektronikus felügyelet kipróbálása Belgiumban.] Vigiles. Revue du droit de police, octobre 1998. n° 4. 15-25.; R. BAS: Twintig maanden elektronisch in België. Een eerste kwantitatieve analyse. Winket, XXX. 78-89.; D. KAMINSKI: L'assignation á domicile sous surveillance électronique: de deux expériences l'autre. [Lakhely kijelölés elektronikus felügyelet mellett: két tapasztalt közül a másik.] Rev. dr. pén., 1999. 5. 626-653.; az Order van dag című folyóirat 2000. júniusi, 10., a Criminaliteit en samenleving című különszámában a „Voor straf naar huis. Elektronisch toezicht" című cikk.

2 Az igazságügyi miniszter országos politikájára vonatkozó jegyzet a 2000. költségvetési évre kijelenti, hogy „az 1999. szeptember 10-i minisztertanácsi ülés áldását adta a kísérletek folytatására, leginkább a 2000. március utáni kiterjesztés tekintetében. A 2000. év végére 100 fogvatartott elektronikus felügyelet alá helyezését írták elő, 300 fogvatartottig történő kiterjesztéssel a 2002. évben." A 2001. költségvetési évre vonatkozó országos politikai jegyzet előírja, hogy „az elektronikus felügyelet... mint a büntetés-végrehajtás integráns módozatát fejlesztették ki a börtönök zsúfoltsága elleni harc nevében. E célra 39,3 millió frank hitelt írtak elő. Amikor a börtönigazgatóság eléri az üzemi szintet, közel 300 elítélt részesülhet naponta a büntetésnek ebben a formájában. Közben arra is előkészületek történnek, hogy az üzemi sebességet növelve e szám közel 1000 fő legyen."

szövetségi biztonsági tervezet olyan részeket foglal magába, amelyek az elektronikus felügyelet használatának a kiterjesztésére vonatkoznak.

Az elektronikus felügyelet akkor terjed el egész Belgiumban tehát, amikor az egymást követő körrendeletek során megkapja a maga végső formáját. Az utolsó[3] dátum a véglegesítés, illetve a rendelkezés kiterjesztésének az időpontjait foglalja magába, de a törvényes formába öntéssel – úgy tűnik – senki sem törődik. A büntetések végrehajtásának a módozatai szemmel láthatólag nem demokratikus választhatóság függvényei, ebben ugyanis a Belga Parlamentnek kellett volna állást foglalnia[4]. A felelősségre vonás hatálya alá került személyek „büntetési haladási pályája" ilyen szempontból még mindig adminisztratív kompetencia alá tartozik (annak ellenére, hogy a feltételes szabadlábra helyezést már bírósági jogkörbe utalták). Ebből az következik, hogy a Belga Kormány által előírt kiterjesztő alkalmazás csak kvantitatív: csak az intézkedés helyét érinti. Jelenleg a lakhely kijelölése elektronikus felügyelet céljából csak akkor alkalmazható – minimum két hétre –, ha bizonyos feltételek fennállnak. Ezek a következők: az elítéltet nem zárták ki eme intézkedés alkalmazhatóságából[5], érvényes tartózkodási jogcímmel rendelkezik, előzetes beleegyezését adja az intézkedéshez, igazolni tudja az idő pontos felhasználását[6], lakással és telefonvonallal rendelkezik, illetve esete nem mutat „ellenindikációt"[7]. Az elítéltet azonnal számításba veszik az intézkedés alkalmazhatósága szempontjából, ha a tényleges fő börtönbüntetési tétele nem haladja meg a három évet. Abban az esetben, ha ez meghaladja a három évet, csak akkor veszik számításba, ha a bv. intézet feltételes szabadlábra helyezési eljárás keretében kedvező véleményt adott, vagy ha már csak három hónap van hátra a büntetés letöltéséből.

Az intézkedés engedélyezésének eljárása tehát annak függvényében különbözik, hogy a fő börtönbüntetés tételeinek az összege meghaladja-e vagy sem a három évet. Eme hipotézishez igazodva, annak a bv. intézetnek a pszichológusaitól, amelyben a fogvatartottat őrzik, belső vizsgálatot kérnek, illetve kérhetnek; a külső vizsgálatot az „Elektronikus felügyelet nemzeti központja" végzi. Amikor a büntetések összege nem

3 Az elektronikus felügyelet, mint büntetés-végrehajtási módozat szabályozásáról szóló 2001. április 12-i 1727. számú miniszteri körrendelet (Igazságügyi Minisztérium).

4 E. STRASSART indokoltnak találja „parlamenti vitát nyitni, ha a kísérlet befejeződött" Idézett mű (ld. 1-es lábjegyzet) 25.

5 Azok az elítéltek nem részesülhetnek benne, akik a Btk. 372-386. Cikkelyei által célzott tettek miatti büntetést kaptak, és ezeket kiskorúakkal szemben, vagy ezek részvételével hajtották végre; akiket kábítószer-forgalmazásért ítéltek el, kivéve, ha tetteikből világosan kideríthető, hogy nem szervezett formában, és nem haszonszerzési célból történt a forgalmazás; akiknek a. rossz bánásmód visszaszorítását célzó rendelkezéseket magában foglaló 1995. április 13-i törvény 1-6-ig terjedő Cikkelyei által előírt büntetést kell letölteniük; akik kiadatási kérelem tárgyai.

6 „Nevezetesen szakmai tevékenységet folytat, háztartási feladatokat lát el, képzésben vagy terápiában részesül, avagy e tevékenységek előkészítésében vesz részt." (2001. április 12-i 1727. számú miniszteri körrendelet, 3.)

7 Az ellen-indikációk a következőkre vonatkozhatnak: ha az elítélt vagy személyisége fogvatartás alatt tanúsított magatartása, újraosztályozás lehetőségének néz elébe, ha újabb bűncselekményt jelentő tettek elkövetésének a kockázata látszik, ha harmadik személy testi épségének a veszélyeztetési kockázata van kilátásban, ha a családi viszonyok vagy az elítélt magatartása áldozatá(ai)val szemben összeegyeztethetetlen az elektronikus felügyelet intézkedésével.

haladja meg a három évet, az előbbi vizsgálatokhoz az intézet igazgatóságának a véleményét csatolják. Az így összeállított dossziét azután el kell juttatni az „Egyedi esetek osztályá"-ra, amely tíznapos határidővel határozatot hoz, és ezt közli az intézet, illetve az „Elektronikus felügyelet nemzeti központja" vezetésével.

Legalább két szociális és adminisztratív paraméternek kell számításba jönnie. Az első probléma az intézkedés alkalmazására mozgósított személyzethez kötődik. Az „Elektronikus felügyelet nemzeti központjá"-nak a létrehozása a politikai akarat kifejeződésének logikus következménye volt, ennek ellenére az eszközök viszonylatában hiányok mutatkoztak. A személyzet túlterheltségét nem igazán csökkenti annak a néhány bv. intézeten kívüli állásnak a létrehozása, amelynek – a keret kismértékű növelésével együtt – a személyzet csak igen csekély mértékben élvezi hasznát, különösen, ha azt is számításba vesszük, hogy a tőle kért szakértői megbízatások száma egyre nő. A szóban forgó „belső vizsgálatok" képezték az egyik elemét annak a „morgolódó mozgalom"-nak, amelyet a bv. intézetek pszicho-szociális személyzete, közös szakszervezeti vezetéssel, 2000 november végén indított el[8]. Tudtára adták az igazságügyi miniszternek, hogy mindenfajta új megbízatást visszautasítanak – ezek között azokat is, amelyek az elektronikus felügyeletre vonatkoznak – , ha nem engedményeznek pótlólagos eszközöket. A miniszter individuális, személyzetre gyakorolt presszió ja és fenyegetései után egy 2001. április 12-i direktíva egyszerűen az intézetigazgatók felelősségévé tette e szociális konfliktus rendezését.

A másik akadályozó tényező magában az eljárásban rejlik. A körrendelet fogalmaiból kiindulva, az „Egyedi esetek osztálya" kulcsszerepet tölt be annak a határozatnak a meghozatalában, amely a fogvatartottakat elektronikus felügyelet alá helyezi – a dosszié átvételétől számított tíz nap alatt meg kell, hogy hozza, illetve közölnie is kell a határozatát, ennek hiányában ugyanis határozata az elektronikus felügyelet engedményezésére nézve nem számít kedvezőnek. Az ilyesfajta szabályozás egy amúgy is túlterhelt osztály lassúságát azzal a „passzív" hatalommal ruházza fel, hogy korlátozza az elektronikus felügyelet melletti lakhelykijelölést, mint intézkedést.

Ha a fenti két tényező összeadódik, azzal a hatással jár, hogy csökkenti azoknak a személyeknek a számát, akik valóban az elektronikus felügyelet rezsimje alá kerülnek. Kritikai érvek a szervezési problémák, a személyzet hiánya vagy a helyi körülmények elégtelensége miatt fogalmazódtak meg; illetve politikai és etikai nézőpontból is több írás jelent meg[9].

---

8 Ez a személyzet, amelyet 9000 fogvatartott „hasznára" végzett segítségnyújtási és szakértői misszióval ruháztak fel 2000 decemberében 122 pszichológusból, 138 szociális munkásból és 6 pszichiáterből állt.

9 Lásd D. KAMINSKI idézett mű: J.-Cl. DALLAIRE – P. LALANDE: Surveillance électroniquie: solution ou panacée. [Az elektronikus felügyelet: megoldás vagy csodaszer.] Rapport de la Direction générale des Services correctionnels, ministére de la Sécurité publique. Québec, 2000. Ezt a jelentést a québeci Közbiztonsági Minisztérium honlapján találhatjuk meg: http://www.msp.gouv.qc.ca/index.asp. Lásd még P. LANDREVILLE: La surveillance électronique des délinquants: un marché en expansion. [A bűnözők elektronikus felügyelete: kiterjedőben lévő piac.] Déviance et Société, 1999. vol. 23. n° 1. 105-120.

Az az Európai Parlament által megrendelt jelentés[10], amely épp az elektronikus felügyeletről értekezik, egyebek közt azt ajánlotta a Parlamentnek: hozzon olyan határozatot, hogy azok az unióbeli tagállamok, akik az elektronikus felügyelethez folyamodtak: 1.) hozzanak létre demokratikus őrzési mechanizmusokat (vagyis ügyeljenek arra, hogy a felügyelet alá helyezési határozatot kellő törvényi és bírósági garanciákkal vegyék körül, továbbá biztosítsák a felügyelet követését és ellenőrzését megfelelő bizottság létrehozásával); 2.) progresszíven adják fel az elektronikus felügyeletet (alternatív szankciók felfuttatásával) az emberi felügyelet javára. Ennek a határozatnak – a jelentés szerint – el kellene tántorítania az ehhez hasonló mechanizmusok létrehozásától azokat az államokat, amelyek – bár már kísérleteket folytatnak vele – még nem gyakorolják rendszeresen az elektronikus felügyeletet. Azt is javasolja a jelentés, hogy a Parlamentnek el kellene fogadnia egy olyan nyilatkozatot, amelyben politikailag nyilvánosan állást foglal az olyan ellenőrző mechanizmusokat illetően, mint amilyen az elektronikus felügyelet, mert ezek nincsenek összhangban egyes elemi közös szabadságjogokkal, valamint a maximális felügyelet rezsimjével fenyegetnek[11].

A belga tapasztalat – idáig –, ha nem is jelent minőséget, legalább egy hibába nem esik bele: mint büntetés-végrehajtási modalitás, az ideiglenes vagy feltételes szabadlábra helyezés előtt csak kis mértékben mutatja a büntető háló kiterjesztésének a kockázatát. A belga igazságügy-miniszteri tervek – amelyeket a kormány és a parlament „szövetségi biztonsági és börtönpolitikai terv" elnevezéssel fogadott el – a minimális garanciákat is már csak távolról védik[12]. A tervezett kvantitatív elterjesztésen túl ezek a tervek az elektronikus felügyelet melletti lakhely kijelölés használatát magába olvasztó bírósági kontextus diverzifikációját (kiterjesztését) is tartalmazzák, márpedig utóbbival szemben minden kritika – amit a tudományos irodalomban kifejtettek – teljes igazolást nyert. Az a gazdasági (bár költséges) és igazságtalanságot helyrehozó[13] (resztoratív) ideológiával keresztezett logika, amely szerint egy beruházásnak (mennyiségileg) általánossá kell válnia ahhoz, hogy legitim lehessen (nem értékben, hanem árban), megduplázódik a technológiai beruházás megvalósításával. Az elektronikus felügyelethez máris két bírósági „helyet" vettek be a programba. Így például: a szövetségi biztonsági és börtönpolitikai terv „al-terve", amely azzal az igazságtalanságot helyrehozó új szellemmel függ össze, amit az igazságügyi miniszter a büntető folyamat minden fázisában látni szeretne, annak az eshetőségére utal, hogy a lakhely-kijelölés elektronikus felügyelet mellett külön büntetéssé válik, nem csak büntetés-végrehajtási modalitássá. „Ugyan-

10 L. MAMPAEY – J.-Ph. RENAUD: Technologies dans les prisons (Une évaluation des technologies de controle politique). Rapport final. [Technológia a börtönökben (A politikai kontroll technológiáinak az értékelése). Záró jelentés.] Document de travail pour le STOA Panel Parlement européen. juillet 2000. 11-12. A jelentés a következő website-on is elérhető: www.grip.org

11 MAMPAEY – RENAUD idézett mű.

12 2000. május 31-i dátummal a terv elolvasható a belga Igazságügyi Minisztérium honlapján is: www.just.fgov.be

13 A kérdés megérdemelné, hogy külön cikkben is foglalkozzunk vele, nevezetesen azzal, hogy mennyi az igazságtalanságot helyrehozó értéktöbblet az elektronikai felügyeletben minden más, börtönhelyettesítő alternatív büntetési intézkedés felülvizsgálati formájának a viszonylatában.

abban az igazságtalanságot helyrehozó (resztoratív) szellemben az önkéntes alapú elektronikus felügyelet különálló alternatívát nyújthat a börtönbüntetéssel szemben. Amennyiben a társadalom biztonsága garantálható, az elektronikus felügyelet azt is lehetővé teszi, hogy korlátozzuk a fogvatartás káros hatását, helyrehozzuk az áldozatnak okozott esetleges károkat, és helyreállítsuk az elkövető, illetve a társadalom közötti viszonyt."

Az előzetes fogvatartásról szóló „al-terv" kimondja: „Ahhoz, hogy eljussunk az ideiglenes fogvatartásnak, mint eszköznek a felelős használatáig, tanulmányoznunk kell – megvalósíthatóságuk viszonylatában – a különböző lehetőségeket. Tekintetbe kell venni azt is, hogy a lakhely-kijelölés (elektronikusan vagy sem) milyen helyet kaphat a vizsgálat alatt, és tanulmányozni szükséges, hogyan alkalmazható a feltételes szabadlábra helyezés az elképzeléseknek megfelelően."

Az angol és amerikai tapasztalatokból nyert információk nyilván nem sokat érnek azzal az óhajjal szemben, amely a lakosságnak biztonsági illúziót, míg a bűnözőknek ígéretet hirdetnek az elektronikus felügyelet, a bűn megtorlásnának jobbá tételéről[14].

II.

Az Atlanti-óceán másik oldalán meröben ellentétes álláspontok léteznek az elektronikus felügyeleti technológiával kapcsolatban.

Serge Menard, Kanada Québec tartományának közbiztonsági minisztere 2001. január 18-án bejelentette, hogy nem fogja belevinni tartományát az elítéltek elektronikus felügyeletének költséges és fölösleges kísérletébe. Inkább azt választotta, hogy közösségi ellenőrzési keretben 66 börtönszolgálati hivatalnok, illetve 46 probációs[15] hivatalnok felvételét elősegítő pót-hitel kihelyezésével javítja az ellenőrzést, illetve a társadalmi visszailleszkedésre fordítható támogatást annak érdekében, hogy javuljon a társadalmi visszailleszkedés támogatottsága [La Presse, 2001. január 19].

Ahhoz, hogy megértsük e határozat horderejét, egyrészt fel kell elevenítenünk a kérdéssel összefüggő québeci történéseket, másrészt vissza kell mennünk 1995-ig, amikor a kanadai Btk. bevezette a felfüggesztett börtönbüntetést.

1986-ban a tartomány akkori Solliciteur général-ja [ombudsmanja] által megbízott „Bebörtönzés kiváltására vonatkozó megoldások tanulmányi bizottsága" már foglalkozott az elektronikus felügyelet melletti lakhely-kijelölés kérdésével. Miután az intézkedéssel kapcsolatos főbb tényezőket elemezte, jelentésében arra a következtetésre jutott a bizottság[16], hogy eme intézkedés gyakorlatba ültetése nem kívánatos. A bizottság – konklúzióként – ugyanis három, az elektronikus felügyelettel járó negatív következ-

14 K. DE BUCK – K. D'HAENENS, Electronic Monitoring. [Elektronikus ellenőrzés.] Bruxelles. Institut National de Criminologie et de Criminalistique. 1996.

15 Pontosabban, a québeci terminológiában „szakmai közvetítők"-ről van szó, akik magukba foglalják a probációs hivatalnokokat is.

16 P. LANDREVILLE: Rapport du comité d'étude sur les solutions de rechange a l'incarcération. [A bebörtönzés kiváltására vonatkozó megoldások tanulmányi bizottságának a jelentése.] Québec. ministére du Solliciteur général, Gouvernement du Québec. aout 1986.

ményt, hátránysorozatot azonosított; nevezetesen: az egyéni szabadságra leselkedő veszélyeket, a büntetőellenőrzés kiterjesztésének a kockázatait és a társadalmi ellenőrzés átalakulását.

A rá következő években a börtönügyi hatóságok a kérdéssel szembeni óvatosság igazolásában a „*Bebörtönzés* kiváltására vonatkozó megoldások tanulmányi bizottságának" az álláspontjára támaszkodtak. Így történhetett meg, hogy 1992-ben a börtönügyi szolgálatokért felelős miniszterhelyettes egy feliratban tudatta a címzetes miniszterhelyettessel azokat az elemeket, amelyek a Börtönszolgálatok Országos Igazgatóságát óvatosságra intették; nevezetesen: az egyéni szabadságjogokra leselkedő veszélyeket, a büntetőintézkedések használatában jelentkező eszkaláció (kihágások túlbüntetése) kockázatait és a társadalmi ellenőrzés módosulását.

1997-ben ismét felvetődött a bűnözők ellenőrzésére vonatkozó elektronikus felügyeleti rendszer megszervezésével kapcsolatos kérdés időszerűsége, ám a québeci börtönszolgálatok által kibocsátott első jelentés[17] negatívan felelt erre, arra a következtetésre jutva, hogy nem időszerű a bűnözők ellenőrzésére vonatkozó elektronikus felügyeleti rendszer megszervezése. Egyébként abban a jelentésben, amelyet az Európai Parlament tett közzé[18] az elektronikus felügyelet kérdésében, említést tesznek a korabeli québeci kormányzat bátorságáról, amiért börtönügyi reformjában nem adott helyt az elektronikai felügyelet programjának, ehelyett a financiális és emberi eszközök beiktatását preferálta.

1995. július 13-án a Kanadai Parlament szentesítette a Btk.-t módosító törvényt (a büntetés meghatározása tekintetében) és más ezzel összefüggő törvényeket; a módosítások 1996. szeptember 3-án léptek érvénybe. A Legfelsőbb Bíróság egyik 1999-es[19] határozata szerint a reform, azaz a büntetés-meghatározási elvek első kodifikációja és első lényeges reformja a kanadai büntetőjog történetében egy magasabb szintű korszak bekövetkezésének a jele. A Legfelsőbb Bíróság azt is hangsúlyozta, hogy különösen a „felfüggesztett ítélet" kimondásának a lehetősége oly módon változtatja meg a szankcionálást, hogy teljesen új értelmet kap az az elv, mely szerint a bebörtönzéshez folyamodás csak abban az esetben fogadható el, ha az adott körülmények között nincs egyetlen más választási lehetőség sem. Ez nagyrészt reakció volt a túlzott bebörtönzésre.

Valójában már a büntető- és börtönügyi reform kanadai bizottsága jelentésének[20] 1969-es közlésével is azt sejtették, hogy hozzálátnak a bebörtönzés újjáalakításához, illetve azt, hogy a bebörtönzéssel járó bírósági ítélet kiszabását ezentúl mindig írásban

17 J. C. DALLAIRE, La surveillance électronique a-t-elle répondu aux attentes suscitées? [Vajon megfelelt-e az elektronikus felügyelet az általa felkeltett várakozásoknak?] Québec. Direction générale des services correctionnels, ministčre de la Sécurité publique, 1997.

18 L. MAMPAEY – J.-Ph. RENAUD idézett mű. 30.

19 Kanada Legfelsőbb Bírósága. Reine Gladue ellen, nr. 26300, 1999. április 23. A következő website-on érhető el: http://www.lexum.umontreal.ca/csc-scc/fr/index.html

20 Comité canadien de la réforme pénale et correctionnelle, 1969. Rapport du Comité canadien de la réforme pénale et correctionnelle. Justice pénale et correction: un lien á forge. [A büntetés- és börtönügyi reform kanadai bizottságának a jelentése. Büntető igazságszolgáltatás és őrizetben tartás: alakítandó kapcsolat.] Ottawa. Imprimeur de la Reine.

kell igazolni. A jelentés rámutatott, hogy „Kanadában túlzott mértékben alkalmazzák a börtönt", s mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a fogvatartottak száma csökkenjen Kanadában.

Egy 1987-es másik kanadai jelentés[21] is rámutatott a bebörtönzés túlzottan magas arányára Kanadában, és azt ajánlotta, hogy visszafogottan kell a bebörtönzéshez nyúlni, és csak olyankor, amikor erre az intézkedésre van szükség a lakosság erőszakos bűntettek elleni védelmében.

Röviden: a Btk. 1996-os módosítása tulajdonképpen a nyilvánosság és parlament előtt lefolytatott vita, illetve a szakértők büntetőszankciók kérdésében előterjesztett ajánlásainak a lezárása, illetve a bebörtönzéshez, mint szankcióhoz túl gyakran fordulás kérdésére adott válasz volt[22]. Az új rendelkezések közül kiemelhetők a következők: 1) [kiváltónak nevezett] alternatív intézkedések előírása a fiatalkorú bűnözők számára; 2) a pénzbüntetések kényszerű végrehajtásában a bebörtönzés csak végső megoldás lehet; 3) a büntetések meghozatalának a szintjén, mielőtt egy szabadságfosztó büntetést kiszabnának, ha a körülmények ezt igazolják, számításba kell venni egyebek közt a kevésbé kényszerítő szankciók lehetőségének a megvizsgálási kötelezettségét[23]; 4) kártalanítási utasítás bevezetése; és végül 5) felfüggesztési utasítás bevezetése, ami lehetővé teszi a személy számára, hogy [két év alatti] büntetését a közösségen belül tölthesse ki.

Ez tökéletesen illeszkedett a québeci börtönszolgálatok országos igazgatósága által előtte már több éve képviselt orientációhoz, nevezetesen ahhoz, hogy a bebörtönzést csak végső folyományként kellene alkalmazni, és sokkal inkább a büntetett személyek társadalmi visszailleszkedését előnyben részesítő, nyitott környezetben végrehajtott intézkedéseket kellene szorgalmazni[24].

A felfüggesztett börtönbüntetésre vonatkozó rendelkezés azt jelentette, hogy a kevesebb, mint két évre ítélt személynek[25] börtönbüntetését ettől kezdve fel lehetett füg-

---

21 O. ARCHAMBAULT: Réformer la sentence: une approche canadienne. [Az ítélet reformja kanadai megközelítésben.] Rapport de la Commission canadienne sur la détermination de la peine. Ottawa. ministre des Approvisionnements et Services, Canada, 1987.

22 E kérdést a Közbiztonsági Minisztérium nemrég megjelent másik dokumentumában tárgyalják P. LALANDE, Evolution des politiques pénales et du discours á propos de l'emprisonnement au Canada et au Québec: de 1969 á 1999. [A büntetőpolitika, valamint a bebörtönzésre vonatkozó közbeszéd fejlődése Kanadában és Québecben 1969 és 1999 között.] Québec. Direction générale des services correctionnels, ministére de la Sécurité publique: http://www.msp.gouv.qc.ca/index.asp

23 Különösen a „bennszülöttek" tekintetében, a következő bekezdésben ezt találjuk: a körülmények által igazolható és alkalmazható helyettesítő szankciókat meg kell vizsgálni, különösen a „bennszülött" bűnözők esetében (718.2.e Cikkely).

24 Az őrzésre vonatkozó téma tekintetében Québec által hosszú ideje hordozott egyes nagy elvek és alapvető meggyőződések jórészt a C-41-es terv reformszellemét tükrözik. Ezek az elvek a következők: 1) a társadalom tartós védelmének legjobb eszköze nem más, mint a kihágást elkövető személyek társadalmi visszailleszkedése; 2) a bűnözés megelőzésében és kezelésében, valamint a kihágást elkövető személyek visszailleszkedésében a közösség alapvető helyet foglal el; 3) a büntetésben szerepet játszók összességének törődnie kell azzal, hogy a büntető- és őrző rendszerekhez, különösen a bebörtönzéshez mérsékelten és megfelelő módon folyamodjék.

25 Kanadában a szövetségi parlament hoz törvényeket a büntetés-meghatározás és büntetőjog elvei tekintetében.

geszteni, ha a bíróság meggyőződése szerint a büntetés kitöltésével a közösségen belül nem veszélyezteti a biztonságot.

Négy feltétel szükséges a felfüggesztett szabadságvesztés-büntetéshez: 1.) a bűnözőt másfajta bűncselekményben kell elmarasztalni, mint amilyenre minimális börtönbüntetést írtak elő; 2.) a bíróságnak két évnél kisebb szabadságvesztést kell kiszabnia a bűnelkövetőre; 3.) a közösség biztonságát nem veszélyeztetheti az a tény, hogy a bűnelkövető a közösségen belül tölti ki a büntetését; 4.) a felfüggesztett szabadságvesztésbüntetésre utalás kiszabásának meg kell felelnie a kanadai Btk. 718-718.2. Cikkelyében megfogalmazott büntetés-kiszabási elveknek.

Eme elvek fogalmazzák meg egyébként a „törvény tiszteletéhez való hozzájárulás és egy igazságos, békés és biztonságos társadalom fenntartásá"-nak a lényeges célkitűzését, illetve a mértéktartással való törődést; a büntetés arányosságát a tett súlyosságával és a bűnelkövető személyiségével, a büntetés által betöltendő célok azon sorában, amelyek a leleplezést, az elrettentést, a bűnelkövető elszigetelését a társadalom többi tagjától és a javító célzatot jelentik[26]. (Bár, mint láttuk, a bűnelkövető elszigetelése a vizsgálandó intézkedés eléréséhez szükséges harmadik feltétel szerint nem feltétlen követelmény.)

Három évvel azután, hogy a kanadai bíróságok már alkalmazták a felfüggesztett szabadságvesztés-büntetést, 2000. január 31-én látott napvilágot a Kanadai Legfelsőbb Bíróság azon határozata[27], amely egyrészt pontosította a felfüggesztett szabadságvesztés-büntetés kiszabásának a célját és szabályait, másrészt megerősítette a felfüggesztésben részesülők adekvát felügyeletének a szükségességét. Ezzel egy időben a határozat kérdésessé tette a folyamatban lévő börtönügyi gyakorlatot a kanadai tartományokban, legfőképp Québecben és a médián keresztül radikálisan módosította a büntető igazságszolgáltatás rendszerében részt vevő különböző szereplők elvárásait, különösen a bírói kar tagjaiét, a Koronaügyészeiét és a lakosságét.

A legfelsőbb bírósági határozat emlékeztet arra, hogy a felfüggesztett szabadságvesztés-büntetés része a büntető igazságszolgáltatásnak, és „egyidejűleg követi a büntetési célt, illetve a társadalmi visszailleszkedést". A probációs intézkedéssel összevetve „elsősorban társadalmi visszailleszkedést célzó intézkedés", miközben a felfüggesztés „azt célozza, hogy a vádlott elkerülje a szabadságvesztést, de a büntetést ne". Tehát ezért kell „a szabadságvesztés felfüggesztésére irányuló határozatot általában ellátni majd olyan büntető feltételekkel, amelyek szűkítik a bűnelkövető szabadságát. Szabályként inkább olyan feltételek felelnének meg, mint a lakhely szerinti fogvatartás vagy a kijárási tilalom, mintsem a kivételezés".

Az ún. Proulx (aki ellen született) határozatnak az lett a rögtöni következménye, hogy az olyan feltételek, mint a lakhely-kijelölés és a kijárási tilalom váltak szabály-

26 „Javító célzat" alatt „az egyéni áldozatok és a közösség által elszenvedett igazságtalanságok kártalanítása, a felelősségérzet felébresztése, az okozott igazságtalanság elismerése és a bűnelkövető társadalmi visszailleszkedését vagy gyógyulását célzó erőfeszítés" értendő.

27 Kanadai Legfelsőbb Bíróság: Reine Proulx ellen, nr. 26376, 2000. január 31. Elérhető a következő honlapon: http://www.lexum.umontreal.ca/csc-scc/fr/index.html

lyá a legtöbb felfüggesztett szabadságvesztés büntetés esetén[28], és nem a kivételezés. Az ún. Proulx határozat követelményeihez igazodó folyományaként a bírók feltették a kérdést, vajon a québeci börtönszolgálatoknak van-e kapacitásuk ezeknek a szoros ellenőrzéseknek a végrehajtására. Ugyanis a Proulx határozat ténylegesen az eszközök kérdését vetette fel: mert a nyitott környezetben végrehajtandó összes intézkedés ellenőrzésével megterhelt 256 probációs hivatalnok nem elég ahhoz, hogy biztosítsa a lakhely-kijelölés és kijárási tilalom feltételeinek a betartását, különösen éjszaka és hétvégén.

Rendkívül hevesek voltak a reakciók. Több québeci bíró nyilvánosan rámutatott a felügyeleti rendszer és kontrollhiány lazaságára, a felügyeleti eljárást „igazi maskarádéhoz" hasonlították. A kritika annyira szigorú volt, hogy a bírósági testület egyes tagjainak a beszédében világosan megmutatkozott a szándék: többé nem hoznak a végrehajtásban felfüggesztett szabadságvesztést, inkább valódi fogvatartással járó büntetésre ítélik az elkövetőket. A québeci börtönszolgálatok országos igazgatósága elismerte tehát, hogy nem rendelkezik sem személyzettel, sem eszközökkel a lakhely-kijelölés és kijárási tilalom feltételeinek az ellenőrzéséhez, miközben egyes bírók azt várták volna tőle, hogy a felfüggesztett szabadságvesztés feltételeinek a tiszteletben tartatásához szorosabb ellenőrzést javasolva reagáljon.

Tehát a legfelsőbb bírósági határozat kibocsátása közben, 2000 tavaszán tört felszínre ismét a vita az elektronikus felügyeletről Québecben. Néha csak mint „háttérben maradó vízjel" jelent meg az elektronikus felügyelet a közbeszédben, de az igazságszolgáltatás résztvevői nyíltan is megemlítették, arról nem is beszélve, hogy egyes médiumok tanúbizonyságot tettek mellette. Nagy volt a félelem, hogy a végrehajtandó szabadságvesztés növekedni fog – azoknak a személyeknek az esetében is, akik nem fenyegetik a lakosság biztonságát – ugyanis erős oka volt annak, hogy hinni lehessen, a bíróság ritkábban nyúl a felfüggesztett szabadságvesztés-büntetéshez.

Az 1995-ben Québecben elkezdett börtönügyi reform valójában ismét vállalta, hogy az amerikai megtorló modell teljes mértékű elvetésével inkább a társadalmi visszailleszkedést választja[29]. Lényegében a következő célokat célozta meg: másfajta intézkedések előmozdítása a bebörtönzéssel szemben, a börtönügyi kapacitás korlátozása és a közösség nagyobb részvétele a kihágást elkövető személyek társadalmi visszailleszkedésében. Tehát azt jelentette Québec számára, hogy a börtönügyben a túlzottan megtorlásra és bebörtönzésre összpontosító bűnözés-kezelés helyett –

28 Megjegyzendő: a Legfelsőbb Bíróság sosem tett említést az elektronikus felügyeletről, mint a lakhely kijelölésre vagy kijárási tilalomra kijelölt személyek felügyeleti rendszeréről.

29 Québec, bármennyire is észak-amerikai környezetben van, a fogvatartás és az igazságszolgáltatás témájában mindig megkülönböztette magát. Egy nem régi példa különösen vonatozik a fiatalkorú kihágást elkövetők vitatott kérdésére. Miközben Québec mindig előnyben részesítette azt a beavatkozási politikát, amely a fiatalkorú szükségleteire és a rehabilitációra koncentrál, némi sikerrel egyébként, a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó új szövetségi törvénytervezet továbbra is a megtorlásra helyezi a hangsúlyt. Québec azt is kérte tehát, hogy vonják ki e törvény hatálya alól.

egyebek közt a megelőzésre – a konfliktusok megoldására és csak azoknak az egyedeknek a bebörtönzésére összpontosít, akik fenyegetik a lakosság biztonságát[30].

Ezzel egy időben, Ontario-ban súlyossá váltak az áldozatok mozgalmai és a főügyész által gyakorolt presszók annak érdekében, hogy a felfüggesztett szabadságvesztés rendszerét töröljék el. Jól láthatók ezekből is, hogy nehéz kompromisszumot találni a társadalom legmegtorlóbb törekvései és a közösségben végrehajtott büntetőintézkedéseket előnyben részesítő újító szándék között. Ezek a finom kompromisszumok csak olyan biztonságigény gyümölcsei lehetnek, amelyet legjobban Anne-Marie Boisvert-nek, a Montreali Egyetem jogászprofesszorának szavai adnak vissza: „Az emberek szeretnék, ha abszolút biztosak lehetnének abban, hogy a veszélyes emberekkel szemben megvédik őket, és ugyanakkor abszolút biztosak lehetnének abban, hogy soha senkit sem zárnak be semmiségekért"[31].

Az ún. Proulx határozat és a média nyomása alatt Serge Menard, a québeci biztonsági miniszter óvatos reakcióval azt kérte 2000 áprilisában a minisztériumához tartozó Börtönügyi Szolgálatok Országos Igazgatóságától, hogy készítsen tanulmányt[32] arról, alkalmasak-e a körülmények az elítéltek elektronikus felügyeletének a bevezetéséhez. E jelentés következtetéseinek folyományaként az volt a miniszter döntése, hogy más utat kell követni, mint az elektronikus felügyelet, elszakadva így az olyan kanadai tartományoktól, mint Brit Columbia, Saskatchewan, Ontario és Új-Skócia.

A levont következtetések nagymértékben tükrözik azokat a megállapításokat, amelyek a kérdésre vonatkozó irodalomban szokás szerint felbukkannak. A tanulmányok különösen kiemelik azoknak a bizonytalanságoknak a nagyságát, amelyek az elektronikus felügyelet hatékonyságát és rentabilitását illetik. Négy pontra vonatkoznak ezek a bizonytalanságok: 1.) a kihágást elkövető személyek túlbüntetésének természetes törekvése, ami az elektronikus felügyelet bevezetésével jár együtt; 2.) gyenge hatás a börtönlakosság csökkenésére és a zsúfoltság problémájára; 3.) tény, hogy az elektronikus felügyelet nem hatékonyabb a visszaesés megelőzésében és a lakosság védelmében, mint az emberi felügyeletre alapozó hagyományos intézkedések; 4.) nagyon is bizonytalan az elektronikus felügyelet financiális rentabilitása.

A Kanadában készült jelentés azt is megállapítja, hogy fennáll az intézkedés elterjedésének a veszélye, ami kétségtelenül magával vonja a rendszer költségeinek a

30 Alá kell húznunk, hogy külső szakértők dicsérték a reform érdemeit. Pierre LANDREVILLE professzor szerint: „A javasolt megoldások, amelyek határozottan távol állnak az „amerikai modell"-től és azoktól a praktikáktól, amelyek Québectől nyugatra fakadnak, ott, ahol a bebörtönzés a fő tét, koherens, együttálló tervbe illenek. Ez a hosszú távú vízió megnyugtató és ellentétben áll azokkal a reaktív és választáscélzatú büntetőintézkedésekkel, amelyek sajnálatos módon egyetlen válfajává váltak ezen a területen, majdnem mindenütt Észak-Amerikában, a változások megtervezésének. Ezek a megoldások adekvátak, és okkal lehet hinni abban, hogy sikerrel csökkentik a börtönlakosság számát, és úgy részesítik előnyben a kihágást elkövetők társadalmi visszailleszkedését, hogy nem veszélyeztetik a közösség biztonságát." Lásd P. LANDREVILLE: La réforme du systéme correctionnal québécois. [A québeci börtönrendszer reformja.] Montréal. Ecole de criminologie, Université de Montréal, 1996. 11.

31 La Presse, 11 aout 2000.

32 J.-C. DALLAIRE, és P. LALANDE idézett mű.

robbanásszerű növekedését, a börtönlakosságnak nyújtott szolgáltatások javításának a kárára. A jelentés valójában az alapvető jogok tiszteletét illető aggodalmak mellett[33] kiemeli, hogy egy olyan intézkedés bevezetése, mint az elektronikus felügyelet, veszélyezteti azokat az értékeket, amelyeket a québeci börtönszolgálatok oly hosszú ideje képviselnek.

Az alapvető kérdés a következő: milyen mértékben lehet integrálni egy lényegében ellenőrző és büntetőintézkedést egy olyan szolgáltatásba, amely humanistább megközelítésre támaszkodik, és amely a kihágást elkövető személyek társadalmi visszailleszkedése felé irányítja minden cselekvésüket?

A tét tehát nagy volt, mivel attól lehetett tartani, hogy az elektronikus felügyelet bevezetése, ha elsődleges célzatát tekintjük – ami nem más, mint a kihágást elkövetők ellenőrzése –, megrontja azt a beavatkozási módozatot, amely az ellenőrzés és a segítségnyújtás relációjában egyensúlyra összpontosít, vagyis a beavatkozó, valamint a kihágást elkövető közötti kapcsolatok minőségét veszi alapul. A börtönügyi reform egyformán támaszkodik a beavatkozás szakmaivá tételére és folyományára, és a kapcsolat minőségének a biztosítására. Az elektronikus felügyelet bevezetéséből elkerülhetetlenül következő technicizálás azzal a kockázattal járt volna, hogy feloldja a legnagyobb nyereséget, ami nem más, mint a szakemberek hozzájárulása a beavatkozáshoz[34].

Ezért választottak úgy a Québeci Börtönszolgálatok, hogy újraépítik a felfüggesztett szabadságvesztés-büntetés felügyeleti programját és az emberi felügyelet eszközeinek a növelésére helyezve a hangsúlyt. Serge Menard miniszter tehát azt választotta, hogy inkább 66 börtönszolgálati hivatalnokot alkalmaz pótlólag a lakhely-kijelölés és kijárási tilalom ellenőrzésének a biztosítására, és 46 probációs hivatalnokot a társadalmi visszailleszkedés támogatására.

Az új program[35] tehát olyan minőségi szolgáltatásokra helyezi a hangsúlyt a kihágást elkövetők esetében, amelyek a személy szükségleteire koncentrálva „elkísérési" intézkedéseket foglalnak magukba. Azt célozza, hogy adekvát besorolást és ellenőrzést szolgáltasson, különösen véletlenszerű telefonos és otthoni ellenőrzés útján, fenntartva így az ellenőrzés szükségletei és a felfüggesztett szabadságvesztés-büntetésnek alávetett kihágást elkövető személy társadalmi visszailleszkedési folyamatát előnyben részesítő szükséglet közötti relációt. E felügyelet megszervezésének az optimálissá tétele csak gazdagíthatja a büntetőintézkedések végrehajtását. A véletlenszerű telefonhívás és az otthonlátogatás minőségileg gazdagítja azt az információt, amit az elektronikus felügyelet csak a maga legszimplább kifejeződésére redukál. Világosan fogalmazva: az ember lényegi hozzájárulását juttatják előnyhöz a kihágást elkövető személyek társadalmi visszailleszkedését célzó vállalkozásban.

33 Lásd D. KAMINSKI idézett művét is..
34 Lásd J.-C. DALLAIRE – P. LALANDE idézett mű.
35 2001. folyamán indították el.

Konklúziók

Az elítéltek elektronikus felügyeletének három vélt előnyét (a börtönök túlzsúfoltságának a csökkentése, a gazdasági mutatók, illetve az alternatív intézkedések hatékonyságának növelése) figyelembe véve, minden bizonnyal érthető, hogy azok az államok, amelyek belefogtak az elektronikus felügyelet alkalmazásába, nem adják fel szükségszerűen azt.

A québeci példa azonban lehetővé teszi azt a megállapítást, hogy a büntetőpolitikai cselekvés még kitűzhet maga elé hosszú távú célokat, és ellenálló koherenciát állíthat a technológiai csábítás elé, amelynek az értéktöbblete csak gazdasági (bár ez még bizonyításra vár). A québeci példa információt nyújthat Belgiumnak egyes meggyőződések jelentőségéről. Így hát az elektronikus felügyelet nem ér többet, és nem is fog többet érni soha annál az igazi büntetőpolitikánál, amely három olyan célt tűz maga elé (amit az elektronikus felügyelet nem old meg): a büntetések szigorának a csökkentése, a börtönbe jutást elkerülhetővé tevő alternatív intézkedések kifejlesztése és ezeknek nyomon követése a magán- és családi élethez való jog tisztelete és a társadalmi visszailleszkedés reális céljának az előmozdítása nevében.